

Kanta Berria aztertzen

Joxe A. Artze

Joxe A. Artze Euskal Kanta Berriaren testigu hurbil eta partaide ere izan bait da, honen eritziak jaso nahi izan ditugu azken urteotako euskal kantaren estetika dela eta. Joxe R. Belokik egin dizkio galderak.

Kanta Berria deitu zaio azken urteetako kantagintza bati. Zergatik berria? Azken ordukoa izate hutsez?

«Kanta Berria» delakoa erabat industrial aroko gizartean kokatzen da eta gizarte honetako hainbat arazori erantzunak ematen lehiatzen da. Herri zapalkuntza, langile esplotazioa, gizakumearen bestelakatzea, elkar arteko inkomunikapena, ekoizidua, etab. izango dira gehien erabili dituen kantagaiak. Aurreko denboraldietan, bakar batzuk erabili dituzte honelako zenbait gai (Etxahun zaharrrak, Artutxako Motzak, Deba Harroako forjariak, Lizardik, Lauaxetak...); baina, mugimendu bezala, ez da lehen honelakorik izan. Doinu aldetik, berriz, ohi ez bezala, musika ikasketarik egin gabeko jendea hasten da kantuen musika egiten; ez

hori bakarrik, baita jendaurrean kantatzen ere. Neurri batean aintzinako koblakarien tradizioa berpizten da.

Esan ote genezake Kanta Berriaren berritasuna 60 hamarraldiko politika «berriaren» edo kultur «berrikuntzaren» gisako zerbait dela?

Belaunaldi baten arte-adierazpideetako bat da Kanta Berri hau. Gure herriko beste artisten lanarekin ere ukan du zerikusirik, batez ere Euskal Eskolako eskultore eta pintoreenarekin, nahiz eta kantariak ohizko formei lotuagoak egon. Eta zer esanik ez ikastolen eta politik oldarraldiekin ukan dituen harremanak. Beste gerra bat galtzeak, gerra honetan bururatu zutenen ondorengoak izateak, faxioak eta inperioak ezarritako zapalkuntzak, gure hizkuntza eta kulturaren egoera desesperatuak, mundu eta denbora honetan bizitzeak, etab., eta guzti honi nolabait teko erantzun bat eman beharrak, esan dezakegu, bultza duela mugimendu hauen sortzea.

Zertan edo zertzutun bereizi uste zuen aurrekoengandik, Kanta Berria egiten zuenak?

Gerra ostean, hemen, bi kanta moeta kantatzen ziren gehienbat: kantu zaharretatik moldatutako halako kantu polifoniko-errusiar bat, eta isilka edo gordean, abertzaletasuna soilki erabiltzen zuen erresitentzi kantua. Oraingo kantuak, aldiz, egun eginak dira eta, abertzale gaiaz kanpo, sozial girokoak ere erabiltzen ditu, eta kantu zaharrak ukitzean, alferrikako apaindurarik gabe, halako ordukotasun eta soiltasun batez ematen saiatzen da.

Kanta Berriaren berritasuna tematikan, ala estetikan, ala bietan finkatu behar da?

Kanta Berriaren barrutian, bertsolaritzan bezala, gaiak zerbait aldatu arren, funtsean, estrukturaliki lehengoan jarraitzen du kantak. Egitura zaharretako kantuak dira. Ama tradizioa uztera menturatu ez dena. Eta tradizioak gauza onik badu, halafede, erabiltzen jakinez gero; ez, ordea, berak menperatzen bagaitu eta bere altzo goxotik ateratzera ez bagara ausartzen. Bat edo bestek jakin du tradizioa eta bide berri urratzea ongi lotzen.

Haseran izaniko ardura tematiko berrietaz hitzegin dezagun... Kantari berri asko eta askok poetengana jo dute beren kantagin-

tzari hitzak ematerakoan. Zuregana, adibidez. Elkar-lan hau nola egin da? Egin behar zen modura?

Nik zenbait gauza idatzi dut eta honetatik zenbait jendek hartu eta musikatu egin du. Elkar-lan, elkar-lan konkreturik ez da egon. Textu bati musika jartzea, edo alderantzizkoa, oso lan pertsonala da, nagusiki bakarka eta bakardadean egitekoa. Ez dut uste idazle batek laguntza handirik, musika aldetik esan nahi dut, eman diezaiokeenik kantaegile bati. Poema nondik nora doan edo nola eta zertan oinharritzen den edo duen egituraz zerbait hitzegin dezakezu, baina, horretatik landa ezer gutxi. Gainera, poema irekia bada, hobe da hartaz guti hitzegitea, muga ez dezagun. Poema eginez gero, idazlea bera ere irakurle bihurtzen da, hau da, poema horri buruz zerbait esan dezakeena, baina, ez dena. Poetak ez du bere lana osoki kontroltzen; gauza asko eta asko ez daki nondik etorri zaizkion, beraz berak bezainbat critzi eman dezake bere lanaz beste edonork. Poema batek beste poema bat sortu behar du irakurleagan. Poema hori da kantariak edo bestek musikatzten duena. Adibide bezala, besteren artean, bi kanta jarriko ditugu. Mikel Laboak musikatutako «Zaude lasai» eta «Baga, biga, higa» kanta. Hemen Mikelek, nire ustetan, textua abiapuntu bezala hartu du, indar zirikatzaile bat bezala, eta gero han joan da berak bakarrik dakizkien edo ezagutu nahi dituen tokietara, textu guztien gaindi, berea izango duen textuaren atzetik. Ez dago esan beharrik, zeinen interresgarri eta aberasgarri den batentzat, beste disziplinetako jendeak baten lanari zer nolako tratamendua eman dion ikustea.

Tematika berritasunak, diferentziak sorrarazi ditu kantariengan: adibidez, Ez Dok Amairu-rengan; taldea hausterainokoak, gainera...

«Ez Dok Amairu»ren helburuak, sortu zenean, hauetxek ziren: ezagutzen ez genuen gure herriaren kantakeraz eta kantugintzaz jabetu eta, tankera historiko horren bidez, garaiari zihoazkion kanta sortzea. Taldea, berriz, honela egituratu zen: batek taldea aberastu, taldeak bakoitza. Bakarka eta taldeka egiten zen lana, elkar informatuz, batak bestea kritikatu... Azken fruitu bezala, «Baga, biga, higa» sentikaria moldatu genuen. Leku askotan eman genuen, eta, zirudienez, jendaurrean arrakastan on bat lortu zuen. Honen diskak argitara ematea denoi komenigarri iruditurik, bi diska handi ere grabatu genituen. Katalunyako Edigsa etxeko zuzendarien mila laguntzari esker, lortu genuen Madrileko zentsuratik kanta guztiak pasatzea. Sen-

tikariaren azken emanaldietan genbiltzan, diskak argitara emateko puntuan, eta hara non taldeko bat hasten zaigun esaten ea komeni ote zen diska horik ateratzea, ez ote genuen zenbait jende abertzaletasunetik atzera botako disketan azaltzen ziren zenbait gordinkeria, birao eta gogorkeria entzun eta. Gehienak txunditurik gelditu ginen. Bi urte bazen bazter guztietan ematen ari ginela... Kontrol hark segituan konpreni erazi zidan, zerutik aginduren bat jausia zela gure taldearen baitara. Nahiz eta haseran gehienak txunditu, denbora baten buruan batzuk ontzat eman zuten agindu zerutiar hura. Ikusirik Komisario politikoekin ez dagoela lan jatorrik egiterik, bertan behera utzi genuen.

Berritasun tematikoaren ardura edo ardura usteak ez ote du sarri estetika ahantzarazi?

Tematika sakonki lantzen duenak, forma ere gehienez ongi lantzen du. Segituan ikusten du estetikak eta etikak elkarrekin duten aska ezinezko lotura. Picassok zioen bezala: «Egia ederra da».

Berritasun estetikora igaroz: Ezer guti landu dela alde hone-tatik, behin baino gehiagotan komentatu izan da...

Gure herrian bizi dugun egoera anormalagatik, toki batzutan ezin egin zitekeena beste tokitan egin beharra egon da. Biltzea galerazia zegoen garaietan, non bildu jendea? Elizetan meza garaian ez zen posible. Football zelaietan ere ez; jende nahaske-tagatik ez zen egokia. Non beraz? Kezka estetiko eta politikoek eraginik jendea biltzen zen aretoetan. Kantaldietan. Giro hone-tan kantari batzuk jakin dute zer den ekintza bat eta zer bes-tea bereizten, eta honen arabera jokutzen. Beste batzuk ez or-dea. Eta mitin politikoa eta kantaldia nahasten direnean, Kris-toren kakapilak sortzen dira. Bat itotzeraino eraman dezakeen kakapila. Zergatik? Artegitza eta politika bi disziplina ezberdin dira. Artista bat edo artista izan nahi duena teoria politikoak zabaltzen hasten bada, ez dut uste ongi egingo duenik; ez bait du horretarako behar den jakituririk. Eta alderantziz. Batek txurroak egiten jakiteak ez du esan nahi lukainkat egiten ere trebea denik. Politika aurrerakoi bat egitea kantari batentzat, nire ustez, kantak ongi egin eta ongi ematea da.

Ez ote gara berrikuntza gutiegi ezagutzen ari, Kanta Berrian oro har?

Kantari gehienek jendaurreko lanari etxean egin beharrekoa-ri baino garrantzi gehiago ematen diotelako, iruditzen zait, nor-tasuna duen ezer guti sortzen dela gure herrian. Eta etxean lanik egiten ez bada, ikusia dago zer eramango den jendaurrera. Ba-koitzak, lehenik, den kritikorik gogorrenari kantatu behar dio, norbere buruari, eta honek esaten dionaren arabera, jendaurrera pasa ala ez pasa. Bestalde, zerbait berririk egiteko honetan, hau da, zerbait sortzeko honetan, eragozpenik handienetako bat honako hau aurkitzen dut: halegia, kantari asko ez dela bere-bereak dituen barne burrukak adieraztera plazaratzen, jendeak eskatzen dituenak justu-justu ematera baizik. Honek izen bat du, guztion artean ongi ezaguna. Mundu honetan, edonork puta izan nahi ez badu, eta ez artistek bakarrik, den bezala agertzea eta berea duen hori agertzea da gizarteari egin diezaiokeen me-sederik handiena; honek aberasten bait du gizartea eta artalde-kerrietatik ateratzen. Zorionez badira guti batzu beren egiteko hori argi eta garbi daukatenak. Alde honetatik, gure kantugin-tza beste odonongoaren aurrean burua xut duela ager daiteke. Beste batzu, berriz, lehen esandakoagatik, zulo batean sartuta daudela dirudi, eta ez dakitela nondik atera. Edo beren baitan ez dute ezer esatekorik, edo herriak zer eskatuko dien zain dau-de, edo beste zerbait. Eta herria ez da gauza abstrakto bat. Eta kantaria ere herria da. Eta honen problemak, neurri horretan, herriarenak ere badira.

Zer da zure eritziz Kanta Berria, ez atzokoa, ezta gaurkoa ere, biharkoa baizik, esan daitekeen neurrian?

«Berri» hitzak berak nahikoa esaten du, hau da, lehenago egin ez den zerbait egitea. Zerbait berririk egiteko, bakarrik bide egiten saiatu behar da eta bakarrik ibiltzen ikasi. Libre izaten eta inguruarekin bat nola izan erakusten duen praktika bat da kreazio lana. Beti hala izan dela uste dut nik. Kreazio lanak ezinbestekoa du hala mami nola azalez garaikoa izatea. Nolabait esateko, industrial aroko mamia duen zerbaiti ez dut uste nekazari aroko doinurik dagokionik. Penizilina beharrean dena ezin da oilo salda emanaz engainatu, gaisoa sendotzeko ez baino gaitza bera sendoagotzeko balioko du eta.

J. A. A.

EN TORNO A LA NUEVA CANCIÓN / A PROPOS DE LA NOUVELLE CHANSON

El movimiento de los años 60 ha aportado más de una novedad a la canción vasca. Lo que se ha dado en llamar «la nueva canción» es la expresión artística de la nueva generación, canción que ha incorporado la problemática social, política, ecológica, etc., canción comunicada al público por unos hombres sin una preparación especializada. La nueva canción se realiza en conexión con el trabajo de otros artistas, y sobre todo en conexión con movimientos culturales y políticos: problemas de pueblo, de lengua, la represión, etc. Es esta su diferencia más fundamental respecto al canto clásico al modo polifónico ruso de la postguerra.

La nueva canción ha adolecido de la falta de cuidado estético. Ello se debe, a nuestro entender, a dos causas. La primera se refiere a las condiciones anormales del pueblo, sea por falta de locales apropiados, etc., sea por la falta de distinción clara entre arte y política. La otra causa reside en los mismos cantantes, que, por una parte, no han trabajado suficientemente la canción, y, por otra parte, han cedido a los gustos del público sin expresar en el canto su verdadera personalidad.

Le mouvement des années 60 a apporté plus d'une nouveauté à la chanson basque. Cette «nouvelle chanson» est en réalité l'expression artistique de la nouvelle génération, celle de l'après-guerre. Il s'agit d'une chanson qui a su incorporer la problématique politique, sociale, écologique, etc.; une chanson qui se communique au public par des hommes qui n'ont pas une formation «ad hoc». La nouvelle chanson se réalise en communion avec le travail d'autres artistes, et surtout en relation avec les mouvements culturels et politiques: problèmes de peuple, de langue, présence de la répression, etc. C'est bien là la différence la plus fondamentale par rapport à la chanson classique à la manière polyphonique russe de après-guerre.

Cette nouvelle chanson souffre de manque du soin esthétique. D'après nous, cela est surtout dû à deux causes. La première fait référence aux conditions anormales de notre peuple, soit, par exemple, la manque des locaux, soit le manque de distinction entre l'art et la politique. L'autre est dans les chanteurs eux-mêmes, qui, d'un côté, n'ont pas assez soigné et travaillé la chanson avant de se présenter devant le grand public, et, d'autre part, ils ont cédé aux goûts du public au lieu d'exprimer dans la chanson leur vraie personnalité.